

62 София,
Българска Земледѣлска и
Кооперативна Банка

Година XIII.

София, мартъ 1941 г.

Книга 3 (123)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЈА

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ — СОВИЧАНОВЪ

РЕДАКЦИЯ И АДМИНИСТРАЦИЯ ул. „ПИРОГЪ“ № 5. ТЕЛЕФОНЪ № 2-19-32

Годишен абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 12 лв.
ЧЕКОВА СМѢТКА 5221.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народното Просвѣщение съ окръжно № 40,350 отъ 28. ноември 1933 година.

ILLUSTRATION „ILINDEN“. Rédaction et administration: rue „Pirou“ 5. — Sofia, Bulgarie

Молитва на Илинденеца

Господи! Ти, Който запази живота ми до днесъ, за да дочакамъ възкресението на Българската Правда, която не умръ, защото Ти Си сътворилъ всяка Правда вѣчна, безсмъртна, ко-
лънопреклонно Те моля: Удостой ме съ благоволенieto Си да доживѣя освобождението на моята родина, да видя земния рай при Воденъ и край Охрида синъ — днесъ тѣ сж забранени за менъ, при все че безчетъ мои вѣрни другари сложиха кости за тѣхната свобода, — да прегърна моитѣ братя и сестри, които еднакво копнѣятъ за свободата на най-чаровната, но уви! най-нещастната страна на свѣта.

Да изпитамъ, Боже, неземната радостъ, на тогава — воля Ти — вземи ми душата и нека прахътъ ми почива въ родния ми край свещенъ! — Аминъ!

К. Хр.

† Димитъръ Ляповъ Гуринъ

Кой македонски ратникъ отъ най-голѣмитѣ до най-малкитѣ и кой български общественикъ не познаваше този едъръ планинецъ съ гордата осанка на юначното Костурско? Кой не е срещналъ орловия погледъ на синитѣ му като небесната ведрина очи и не е останалъ удивенъ и поласканъ, топло поласканъ отъ милитѣ приветствия на тия сладки, винаги усмихнати и сочни уста? Кой събеседникъ „по вопросотъ“ съ него е устоявалъ предъ непо-
клатния оптимизмъ на неговия духъ, предъ силата на неговата логика и предъ съкрушителната аргументация на неговото македонско вѣру, закалено отъ изпитанията и твърдо като платината? Всички познаваха този македонски деецъ, който обаче никога не сочеше себе си въ обществени събрания и въ политически вестници и списания: Ляповъ никога не се изтъкна въ официална поза — нито съ речи въ конгреси на легалната македонска организация въ Царството, нито въ тѣхнитѣ книжовни органи, и все пакъ до последнитѣ часове на своя самотенъ, почти скритъ и скромненъ животъ, той стърчеше като голѣмъ трибунъ, като

най-голѣмъ народенъ, бихъ казалъ, трибунъ, който всъде, при всѣка среща — на улицата, въ салони, градини — гърмѣше съ своето убедително и красноречиво слово, и все на една голѣма тема въ всичката ѣ сложностъ и въ всичкитѣ ѣ отношения и подробности. Поради тая сила на духа му, мисля, че не е нескромно, ако представя образа на тоя трибунъ въ следната мисълъ — мждъръ като Сократа и красноречивъ като Демостена. Наистина, Ляповъ познаваше съ прозрението на тънъкъ психологъ сърдцата и душитѣ на всички македонски дейци и на много видни български общественици и имаше къмъ всѣкого едно открито, искрено и честно отношение на признание или на отрицание; защото душата на Ляпова бѣше чужда на компромиса и на срѣдното мнение.

На тия качества, рѣдки за днешната действителностъ, се дължи изключителната известностъ и голѣмата популярностъ на Димитрия Ляповъ: царственото погребение, което македонската емиграция и българското общество му устройха не съ блѣска на външни ефекти, а съ братското, топлото

СТН. О. П. ТА. И. Б. ЛИБ. ТЕКА
„В. В. КИРИЛЪ МЕТОДИЯ“
СОФИЯ

и спонтанното участие, е най-убедителният факт за тяхните симпатии и почитания, на които скромният покойник се радваше и въ живота си.

Димитрий Ляповъ Гуриновъ се е родил към 1870 год. въ с. Бобища, Костурско, което съ своя здравъ български духъ и день-днешенъ пази ревниво една отъ рѣдкитѣ отлики на старобългарския вокализъмъ — ринезма на така нареченитѣ *носни* гласни звукове: *ж* и *л*: мъндро, чендо. Планинската природа на родното му мѣсто е закалила здравитѣ физически и хубавитѣ душевни заложби отъ родителитѣ му. При други, благоприятни условия, тия заложби можеха да се развиятъ въ единъ богатъ душевенъ миръ и да създадатъ отъ Ляпова голѣмъ ученъ или виденъ общественикъ. За жалостъ, Ляповъ остана съ сръдно образование, което получи въ Солунската гимназия и което завърши тамъ презъ 1889/90 уч. година. Тамъ азъ се срещнахъ съ Ляпова като съкласникъ отъ V-ия класъ; отъ ония години азъ съмъ запазилъ една фотография на класа, дадена вече въ др. брой на илюстрация „Илиндень“. Тукъ даваме отдѣлно два пжти увеличенъ образа му отъ тази фотография. Въ класа ние бѣхме 22 ученика; отъ фотографията липсва само образа на Дамянъ Груевъ, — не си спомнямъ, по коя причина Даме тогава не се е явилъ. Азъ и сега много живо виждамъ Ляпова отъ ония ученически години: едно младо, хубаво, русо момче, съ буйна коса, съ сини свѣтли очи, съ широко открито чело, съ плѣтни, винаги усмихнати устни, жизнерадо и игриво; мило другарче, скромно, чисто, съ душевна бистрота и съ способности, които го поставяха наредъ съ изтъкнатитѣ — способнитѣ — ученици въ класа: безсмъртния Даме Груевъ, Георги Палашевъ, Конст. Стояновъ, Ив. Васковъ и др.

За силата на образователното и възпитателно въздействие, което Солунската гимназия указваше върху ученицитѣ, може да се сжди отъ директоритѣ и учителитѣ въ този просвѣтенъ институтъ, издигнатъ отъ възродения духъ на българитѣ въ Македония: отъ първия ѝ директоръ — Б. Райновъ до М. К. Сарафовъ Солунската българска гимназия бѣ щастлива да бжде управлявана отъ редъ просвѣтени мже — Г. Кандиларовъ, Н. А. Начевъ и др.; въ нея сж учителствували Гр. Пърличевъ, Дим. Матовъ, по-късно професоръ Г. Поповъ — сжщо по-късно професоръ, Г. Шахановъ, Сплитекъ, Кулевъ, Ант. Петровъ, Ив. х. Николовъ, Бл. Димитровъ, Кабакчиевъ, В. Кънчовъ, по-късно м-ръ на просвѣтата, Ан. Тошевъ, по-късно дипломатъ и м-ръ председателъ, К. Величковъ — поетъ и м-ръ и др. Повечето отъ тия директори и учители бѣха преподаватели и на Ляпова; той възприемаше съ еднаква леснина всички теоритични познания и всички практически сръжности и бѣше винаги примѣрно изпълнителенъ; съ силната си юношеска паметъ и съ бързо развиващото се у него разсждѣчно отношение той жадно поглѣщаше голѣмитѣ събития отъ общочовѣшката и българската история; така у него и у всички възпитаници на Солунската гимназия се затвърди тоя здравъ и съзнателенъ народенъ духъ, който въ края на 1893 година се изрази въ основитѣ на македонското освободително движение, зидамитѣ на което се указаха сжщитѣ тия възпитаници отъ гимназията на светитѣ Кирила и Методия.

Димитъръ Ляповъ Гуриновъ
като ученикъ

Отъ есенъта на 1890 год., изхвъркналъ отъ пансионския кафезъ, Ляповъ се озовава като волна птичка въ Цариградъ: тукъ той работи като учителъ и чиновникъ при Св. Б. Екзархия до 1906 г., когато не по влѣчение на сърдцето си се озова въ София. Въ Цариградъ Ляповъ прекара четири години на младостъ и волностъ; ала чарътъ на екзотичния Босфоръ и съблзнитѣ на този мозаиченъ народностно градъ на султанитѣ, наследилъ всичкия външенъ разкошъ и вътрешенъ развратъ на Византия, не успѣха да удавятъ въ мжтнитѣ си вълни младия, но коравъ духъ на българина Ляповъ. Тѣкмо презъ тѣзи четири години Димитъръ чрезъ самообразование разшири научнитѣ си познания и овладѣ французкия езикъ, който му откри ценноститѣ на европейската култура.

Презъ лѣтната училищна ваканция на 1894 г. духътъ на Ляповъ биде освѣтенъ отъ зародилата се въ Солунъ идея за освобождение на Македония; първитѣ носители на тази голѣма идея — Даме Груевъ, Д-ръ Татарчевъ, Гоце Дѣлчевъ, Ив. х. Николовъ — възпламенила този духъ, и той ѝ се отдаде съ всичкитѣ си сили. На тая идея Ляповъ служи вѣрно и всеотдайно, все въ тишина, въ тайна, закритъ отъ очитѣ на свои и чужди, на приятели и врагове на дѣлото. Дейността на Ляповъ въ Цариградъ като връзка съ Ц. К. въ Св. Гора (Солунъ) и съ представителитѣ му въ София, както и съ водителитѣ на Арменското революционно движение въ Цариградъ, е изпълнена съ ентусиазма, който Ляповъ притежаваше; съ разумъ

и стоицизъм, които не го изоставиха и следъ 19 май 1934 г. Историята на македонското освободително движение ще отбележи тази огромна работа на Ляпова въ нейните подробности като върна и честна негова служба и заслуга къмъ *Дѣлото*.

Къмъ Ц. К. въ Св. Гора (Солунъ) Ляповъ хранѣше довѣрие, каквото само религиозната светиня вдъхва у човѣка; устоитѣ на организационния уставъ и директивитѣ на Ц. К. ръководѣха отношенията му съ представителитѣ на последния въ София: Ляповъ бѣше убеденъ централистъ и такъвъ си остана докрай; Ляповъ бѣше скромнъ, много скромнъ, за да допустне въ себе си подбуди за лично издигане; поради това той хранѣше пълно довѣрие само къмъ тия дейци, които Дѣлото и дѣлата имъ издигаха по върховетѣ на В. М. Р. организация като истински, чисти и честни народни водачи; къмъ тия, които сами се изтъкваха, или моментно и случайно заемаха челни мѣста и пози, той имаше едно леко хуманно отнoшение и отрицание; най-сетне къмъ дрѣзкитѣ врагове на Дѣлото, той бѣше ядовитъ, саркастиченъ и грубо жигосваше нечиститѣ имъ съвести — Ляповъ бѣше тази македонска обществена съвестъ, която държеше подъ висшъ контролъ и неумолима преценка всички — голѣми и малки — общественици, македонски и тукашни.

Ето защо за Ляпова може да се каже всичко — най-лошото и най-доброто у него: най-лошото у него бѣ тоза, че той забрави себе си; Ляповъ не помисли за личното свое сѣществуване, за и то великото и светото дѣло — сѣдбата на Родина — погълна всичкитѣ му духовни и морални сили; Ляповъ *изостави* себе си, отрече личното си *азъ* и въ това отношение той стана своего рода самотникъ, общественъ аскетъ, който се запази, като малцина македонски дейци, съ ореола на голѣмъ идеалистъ, на голѣмъ оптимистъ въ осѣществимостта на македонската освободителна идея, знамето на която той носи съ вѣра на фанатикъ, съ героизмъ на юнакъ — Ляповъ взе живо участие въ една отъ четитѣ, които първи нахлуха въ Македония презъ Балканската освободителна война и бѣ награденъ съ кръстъ за храбростъ, — и съ всеотдайна служба.

На 17 февруарий, тая година, историята на Македонското освободително движение записа още едно голѣмо, едно свѣтло, едно честно, едно борческо име на тоя свиденъ синъ на нашата изтерзана отъ близки и далечни душмани Родина — името на Димитрия Ляповъ Гуринъ. Вѣчно ще пребже това име и славата, която той никога не пожелъ.

София, 28. II. 1911 год.

Велко Думевъ

Крушовската „Баба Тонка“ — Баба Пара Матева Гърдановска.

(Изъ споменитѣ на † Петъръ Ацевъ)

Тая баба отъ Крушово едничка се кичеше съ прозвището „*Майка на комититѣ*“. И тя бѣ въ пълната смисълъ на думата майка на всички, които вършеха опаснитѣ работи — тя треперѣше не толкова надъ своитѣ родни внученца, колкото надъ революционеритѣ — легални и нелегални. Гдини подъ редъ нейната кѣща бѣше свѣрталище на опасни комити и революционери. Въ нейната кѣща за първи пѣтъ стѣпиха нелегални хора, въ нея най-напредъ въ Крушово се установи чета и денува дни подъ редъ. Отъ нейната кѣща цѣли групи терористи излизаха и влизаха да се преправятъ, да смѣкватъ маски и облѣкло, да се снабдяватъ съ оружје или да се освобождаватъ отъ него. Не трепна око̀то ѝ, не потрепера старческата ѝ рѣка, когато нуждата налагаше да скрива въ пазвата си революционна архива, револвери и др. оружја. Не ѝ омръзна да пере и готви на всички, на цѣлата тази денонощно движеща се върволица, безъ нѣкой да помисли да ѝ възнагради за денонощния ѝ трудъ, за рисковетѣ, които ежеминутно застрашаваха нейното сѣществуване, бѣдещето на нейнитѣ близки. И никога никой не чу отъ устата на баба Пара каквото и да е оплакване отъ немотия, отъ умора или уплаха. Половината Крушово се кле въ нейната кѣща, обаче двама за третия не чуа отъ устата ѝ за извършено свещено действие подъ нейния покривъ. Баба Пара като че ли бѣше родена да слуша и изпълнява безусловно, безпрекословно и безмѣлвно нарежданията на синоветѣ си революционери. Тя не знаеше, тя не питаше и не искаше да знае имената на върволицата отъ млади и стари деятели: учители, свещенници, селяни и граждани. Тя посрѣщаше и изпращаше съ майчинска усмивка

всѣкиго. Никога не питаше кой какво търси: като че ли това не ѝ бѣше нужно. Безъ всѣко предупреждение за сериознитѣ моменти, тя сама нареждаше децата да не стоятъ въ кѣщи презъ известни дни. Старческитѣ ѝ сили като че ли се увеличаваха съ всѣки новъ день. Пълзейки изъ стѣлбитѣ, ревята като обрѣжъ, съ чудна енергия, тя креташе и приготвяше всѣкому необходимото. Вѣчно весела, вѣчно усмихната, тя галеше революционеритѣ съ майчиния си погледъ нѣжно, мѣлчаливо. Заприказваше ли се нѣкой дърдорко, баба Пара съ мила усмивка го оставяше — ужъ бърза да нагледа ястието или нѣщо друго изъ кѣщи — и отнимаше му възможността да бърбори ни врѣли ни кипѣли. Нейниятъ законникъ гласѣше: „Опаснитѣ дѣла се вършатъ посполучливо съ малко приказки!“ Не правѣше никому бележка, но всѣки оставаше засраменъ, когато се осмеляваше да заприказва за нѣкакви тайни работи.

Баба Пара не приказваше за своитѣ подвизи на младини. А тя имаше такива при отдѣлването на българската отъ грѣцката община въ Крушово. Произхождаше отъ Малковския родъ. Майка ѝ и баща ѝ били бърсяци („бугари“, както ги наричатъ власитѣ), родомъ отъ сѣседнитѣ на Крушово села. Родътъ имъ бѣше голѣмъ и богатъ. Баба Пара бѣше леля на братя *Нешкови-Малковци*, известни търговци и българи-първенци въ Крушово. Разправяше че прадѣло ѝ билъ принуденъ да избѣга отъ селото си: помаци отъ сѣседнитѣ села се наели да потурчатъ нейна една леля — най-красивата мома въ тоя северо западенъ край на Пелагонийското поле. Баща ѝ, голѣмъ имотникъ, съ крини било мѣрено среброто

и златото му. Помацитѣ, които не били още забравили връзките си съ християнството, преследвали целта: грабвайки най-хубавата мома да усвоят златото и обширните имоти на чорбаджи Малко.

Дигналъ се Малко и се заселилъ въ село Крушово, където скоро дошли мияци отъ Дебърско и власи отъ Москополе. Всички тѣ образували днешния градъ Крушово.

Хубава била Пара—бѣла, румена, стройна. Между бързитските момци нѣмало нейна прилика. Единъ само младъ гидия подходилъ за другаръ на Малковската мома, племенната преграла. обаче, стояла

Парашкева Ташкова Гърдановска,

снана на баба Пара, съ която е живѣла и действоваа и сподѣляла всички рискове на революц. имъ дейность.

между двамината — Мате Гърдановски билъ миякъ. А за голѣмъ грѣхъ се считало съединението съ другоплеменница. Любовта, обаче, въ всички времена не търпи граници и вериги. Прѣвъ Мате стѣпалъ тѣзи отживѣли обичаи и единъ недѣленъ день, за ужасъ на старитѣ миячки, повелъ бѣлорумената си булка — Пара Малкоска—той, облеченъ въ красива бѣла миячка долама, а тя—въ пѣстра бързитска носия. Вирналъ глава, Мате крачи 10—15 крачки напредъ, и изглежда гордо наседалиятъ по портитѣ старухи миячки, а следъ него крета зачервената до уши и потънала въ булчински свѣтъ невѣста. Отминатъ нѣколко крачки, па подвикватъ старухитѣ миячки:

— Еда, Гърдооо! Каква гърделия си повелъ по тебе?

Пара се омѣжила, когато се строила черквата

Св. Богородица съ срѣдства и трудъ на българското население въ срѣдата на българската частъ на града. Всичко било готово. Черквата била освежена и народнитѣ радѣтели турили ключоветѣ въ свои рѣце. Започнали да си служатъ съ български богослужебни книги и пѣли на български езикъ. Гръцкитѣ духовни представители се ухитрили и съ измама отнели ключоветѣ отъ българскитѣ епитропи. Затворили черквата, като заявили, че не ще я отворятъ, докато гражданитѣ не се обявятъ за гърци и признаатъ патриаршията.

На събранието, свикано отъ енорияшитѣ българи, буйнитѣ младежи препорѣчвали да насилятъ и строятъ вратитѣ, а легалнитѣ и умни старци не се съгласили на такава лудория, която можела да донесе излишни неприятности. На помощъ дошли майсторитѣ, които строили черквата. **Дядо Атанасъ** (бащата на **Ивана**, който по-късно даде на Организацията своитѣ синове, известни подъ името **Ивановчиията**) въ едно съ своя синъ Иванъ се наема да отвори черквата. Имало само едно мѣсто, презъ което могло да се проникне въ черквата. Презъ голѣмото кубе, съ рискъ на живота си, младиятъ Иванъ се промъкналъ и слѣзълъ въ женското отдѣление, а отъ тамъ долу. Изкаралъ железнитѣ лостове на лѣвата пола отъ главнитѣ врата и отворилъ черквата. Женитѣ, млади и стари, изъ съседнитѣ кѣщи, нахлуватъ и заематъ черквата, съ клетва да не я напускатъ, докато не се предадатъ ключоветѣ, до като тя не се признае за българска.

Пара има не си вече дете-кърмаче. Но черква се взема. Всички сѣ тамъ. Тукъ сѣ Пара и Иваница, сѣщо младъ булка съ сукалче на гърди, **Коле**. Проклетитѣ гъркомани отнасятъ въпроса предъ турскитѣ власти — искатъ очистване на черквата отъ българитѣ. Изпратена е отъ Битоля войска да усмири разбунтувалитѣ се българи. Надзърнали въ черквата. Въмѣсто бунтовници, турцитѣ виждатъ невинни жени, а рицарската доблестъ не позволява мѣжъ да вдигне рѣка срещу жена. Увещава ни доброволно да напуснатъ черквата, женитѣ заявяватъ:

— Камъни и греди сме влачили нарѣце, прѣстенитѣ и обичитѣ сме си продавали! Построихме черква за себе си, а не за грѣцкия владика. Сакаме наша църква и наши владици и попове!

Поставени били постове около черквата. Чрезъ гладъ и ограничения почнали да засгавятъ желитѣ сами да излѣзатъ. Обаче, и това не помогнало; фанатичнитѣ жени наистина били решени да умратъ **„за народотъ и за вѣрата“**. Спомняйки си за онѣзи дни, баба Пара разправяше съ мила усмивка: — „Не бѣше мѣка да се гладува. Траехме и за вода. Но мѣка видѣхме, когато ни спрѣха децата: ние, младитѣ булки, които имавме деца, носѣха ни ги първитѣ дни ужъ да ги нахранимъ, а покрай тѣхъ доставяха и намъ тайно храна и вода. Получени отъ подлитѣ гъркомани, обаче, турцитѣ забраниха да ни подаватъ децата. Когато млѣкото въ гърдитѣ ни налѣя, понасяхме нетърпими болки. По едно време турцитѣ започнаха да ни изтезаватъ. Накараха хората да се нареждатъ предъ черквата съ децата ни на рѣце. Ние отъ вѣтре се превивахме отъ болки и млѣкото ни напразно течеше, а вѣнъ децата ни пицѣха за майчина грѣдь. Но това не продължи много. **Дядо Атанасъ** и **Цуце** занесоха тайно писмо до Битоля, където наши пѣрвенци, подкрепени отъ битолчани, поднесли протести предъ ва-

лията, като му изяснили, че черквата е строена на българско мѣсто, съ български сръдства и за нуждитѣ на бѣл аритѣ, че последнитѣ се били обособили въ отдѣлна група съ специално черковно настоятелство, избрано отъ махаленцитѣ.

„Най-после, дойде заповѣдь да се предадатъ ключоветѣ на черковнитѣ настоятели. Освободихме се отъ мжкитѣ, но спечелихме черквата, която си имаме и сега“. Баба Пара свърши разказа си и се понадигна да покаже прозорчето на черквата, презъ което дѣдо Иванъ, като младъ левентъ, се промъкналъ, влѣзълъ и отворилъ вратитѣ.

Баба Пара бѣше въплотение на воля и издръжливостъ. Нейниятъ съпружески животъ не е билъ дълъгъ. Още презъ първитѣ години отъ сватбата останала вдовица. Нейниятъ Мате се изгубилъ нѣкъде изъ гръцкитѣ острови следъ злополучно предприятие изъ градоветѣ на Маришката долина. Отъ този ѣ бракъ ѣ останало едно момче, едничка утѣха. Тя не се е омъжила повторно. Работила е чуждо, прислужвала на учители, живуци въ нейната кѣща.

Отгледала детето си. Оженила го, за да бѣде още по нещастна. Следъ като се сдобилъ съ две момченца — Сотиръ и Матей — нейниятъ синъ заминалъ въ чужбина да търси поминѣкъ, обаче, заболѣлъ и дълги години преживѣлъ въ страдания. далече отъ свои и близки, които на свой редъ се борили съ мизерията. Баба Пара никога не се оплакваше и отъ това си положение:

— Това било писано да се преживѣе! — казваше тя и молѣше Бога да я пощади и да не ѣ създаде „по-лошъ поминѣкъ“.

Баба Пара умрѣ, следъ като видѣ Крушовската илинденска република. Презъ онѣзи дни на народно тържество, много отъ възстанниците въ едно съ мнозина отъ войводитѣ сѣ ходили да видятъ *„Майката на комититѣ“*, както сами бѣха я кръстили. Баба пожелава на всички щастие и съ мили благословии изпраща всѣкого въ борбата, която, ясно било за нея, само започнала.

Съобщава: Капитанъ Г. П. Ацевъ

Презъ Илинденското възстание

Обсадата на Псодорската кула (воененъ постъ). Генералното 14 часово сражение при „Езерцата“ въ пл. Бигла.

На шосето Леринъ—Костуръ—Преспа—Корча, къмъ 8 клм. надъ гр. Леринъ, въ най-високия реслабъ на план. Бигла недалечъ отъ с. Псодери бѣше издигнатъ масивенъ джандармерийски постъ — *Псодорската кула* — солидно защитена каменна сграда, въ която квартируваха заптиета за охраняване тѣснинитѣ на вододѣла между леринско, костурско и преспанско. Презъ четническото освободително движение въ сѣщата кула квартируваше една рота аскеръ отъ леринския гарнизонъ.

Поради особеното си стратегическо мѣстонахождение, съ охранителни „мазгали“ отъ вътре и разни „метиризи“ около нея, тоя воененъ постъ бѣше мжчно уязвимъ денемъ. Предъ него „Езерцата“, чиято спилеста периферия съ оформено каменисто дѣно дава ясно очертание и видъ на безводно корито на пресъхнали нѣкогашни планински сѣседни езерца, поради което мѣстното българско население е запазило наименованието на мѣстността. Околоврѣстъ сѣ и планинскитѣ възвишения: *„Власа-Орница“*, *„Младъ-Рундзеръ“*, *„Киркова Целина“*, *„Старъ-Рундзеръ“*, *„Влашки колиби“*, *„Копанката“*, *„Георгова глава“*, *„Буфеката и Псодерската гори“*, взаимно охраняващи се стратегични позиции.

Отъ този вододѣлъ почватъ склоноветѣ на планинитѣ, които образуватъ сегашната Албано-Гръцка-Югославска граници. Тамъ е и единствениятъ проходъ отъ и за Леринъ, който съставлява грѣбнакъ на планинскитѣ възвишения — естествени позиции на главнитѣ погранични укрепления на гърцитѣ.

При провъзгласяването на Илинденското възстание (20. VII. 1903 г.) нашитѣ сведения бѣха, че въ Псодерската кула има 250 души аскеръ и петъ заптиета, продоволствувани отъ власитѣ гъркомани въ с. Псодери. За овладяването на кулата наложи се съвместна акция съ възстанническитѣ отряди на

Костурско и Преспанско. Съ горското окол. начальство на Костурския районъ се уговори обсадата да стане на 4 августъ преди зазоряване. Своевременно биде уведомено и Преспанското начальство, което се задѣлжи да съсрѣдоточи сили отъ Долнопреспанския и Рулския участъци, за осигуряване изхода на прохода.

Митре Влаха

Съгласно уговорения планъ, ние съ Георги п. Христовъ, като членове на Леринското горско начальство, наедно съ селскитѣ възстаннически чети въ този участъкъ, подъ воеводството на *Христо Апостоловъ* (Търсянчето) отъ с. Търсейе, *Илия Видиковъ* отъ с. Неволани, *Кольо Димитровъ* отъ с. Котори, *Кочо Цонката* отъ с. Нередъ, *Фоти и Атанасъ Фермана* отъ с. Буфъ, всичко около 125 души, на 3 срещу 4 августъ завзехме

височинитѣ подѣ мѣстността „Езерцата“ отѣ къмѣ с. Търсѣе: „Власа-орница“, „Младѣ-Рундзерѣ“, „Киркова-целина“ и „Старѣ-Рундзерѣ“. Бурфската чета подѣ воеводството на Атанасѣ Ферманазавзе отсрещнитѣ височини на Буфската гора, съ задача само при нужда да бие въ флангѣ, за да не даде възможность при отстъпление аскерѣтъ да се закрепи тамѣ.

Сжщата нощѣ бѣха пристигнали и костурскитѣ отряди, начело съ окол. горски началници **Василѣ Чекаларовѣ** и **Пандо Кляшевѣ** съ 8 селски чети, около 230 души. Една частѣ отѣ тѣхѣ завзеа височинитѣ при „Влашки колиби“ и др. — въ лѣво отѣ нашитѣ позиции. Другитѣ оставаше да се разпредѣлятѣ така, че и подготвенитѣ тѣхни чети да улеснятѣ задачата съ поставяне на взривни вещества и съ шурмуване изхода съ бомби. Отѣ Преспанския районѣ не се обадиа. Набелязанитѣ за тѣхѣ позиции трѣбваше да се завзематѣ обязательно отѣ костурчани.

Едно коварно предателство отѣ село Псодери, обаче, осуети нашия планѣ. Въ замѣна на това, ние бѣхме принудени да приемемѣ едно непредвидено генерално сражение, което почна въ зори и свърши вечерѣта съ пристигналиа презѣ нощѣта аскерѣ отѣ Леринѣ.

Всичко това сега е ясно въ паметѣта ми, ще разкажа, за да съпоставя и споменитѣ си отѣ едно минало, препълнено съ възделени борчески усилия за саможертва на около 355 волни синове на поробената ни Родина.

Следѣ полунощѣ на 3. VIII. 1903 г. събрани при височинитѣ на Псодерската кула откъмѣ с. Търсѣе, нашитѣ патрули изслушаха нарежданията и трѣгнаха да заематѣ охранителнитѣ пунктове около нея. Тъмна нощѣ. Групата шурмоваци съ челния отрядѣ се готвѣше да отиде да заеме мѣстата си около кулата. Изненада. Чуха се гърмежи отѣ маузерови пушки. Последваха гърмежи и отѣ наши пушки. Свързката съобщи, че нашиятѣ патруль се е натѣкналѣ на турски войници, които дебнешкомѣ сж се настанявали на сжщитѣ пунктове. Престрелката веднага се разрази въ нощно сражение. Всички чети заеха набелязанитѣ позиции въ очакване да се ориентиратѣ по-добре за по-нататѣшно действие. При разсъмване положението се уясни: площѣта предѣ кулата бѣше по-черняла отѣ аскерѣ, който продължаваше да се ниже по шосето откъмѣ Леринѣ. Едни отѣ тѣхѣ бѣха заели вече и нѣколко неуязвими позиции въ центѣра на „Езерцата“. Нашитѣ патрулни части се оттеглиа. Бѣхме изправени не срещу охраняващия кулата гарнизонѣ отѣ 250 души аскерѣ, а срещу два табура редовна турска войска. Тѣ първи рано сутринѣта почнаха сражението и първи го прекратиха вечерѣта при залѣзъ слънце, като се оттеглиа и се прибраха поразени обратно въ Леринѣ, съ неочакванѣ и отѣ насѣ резултатѣ въ наша полза.

Възползувани отѣ слабото ни орѣжие, отначало турскитѣ вѣйски сполучиха да се приближатѣ на около 150 крачки предѣ нашитѣ позиции, като навлѣзоа и се окопаха между камѣнацитѣ въ центѣра на „Езерцата“. Тамѣ бѣха маскирани между храсталака две горски орѣжия, съ които обстрелваха всички наши позиции. Съобразно съ това ние приехме сражението, като си послужихме

съ една оригинална маневра, която въ сжщность — излѣзе гениална. Тази задача **В. Чекаларовѣ** възложи на изпитания въ всѣко отношение центрови войвода **Митре Влаха** отѣ с. Кономлади съ Дрѣновската селска чета отѣ 35 души подѣ воеводството на **Никола Филиповѣ Козинчевѣ** отѣ с. Дрѣновени. За целѣта взеха опитния трѣбачѣ-сигналистѣ **Григорѣ Василевѣ Котевѣ** отѣ с. Кономлади и знаменосеца на Косинската селска чета **Иванѣ Ямакиевѣ Каневѣ**. Въ този съставѣ тѣ заеха удобна флангова позиция въ лѣво отѣ главнитѣ позиции на Костурския отрядѣ и срещу-положно отѣ нашитѣ съ Леринския отрядѣ, като се окопаха въ две редици на доминиращия връхѣ „**Георгова глава**“ въ изолираната височина на прохода. По тоя начинѣ се маскира и отсѣтствието на Преспанския възстанически отрядѣ, който следваше да заеме сжщата височина. За подрѣжка на тази позиция, която бѣше най-уязвима, една отѣ костурскитѣ чети завзе въ дѣсно отѣ нея стратегичната височина „**Копанката**“. По този начинѣ се осигури положението на всички други наши позиции срещу атакитѣ отѣ многочисления аскерѣ. Нашиятѣ трѣбачѣ тукѣ бѣше незамѣнимѣ въ ролята си.

Трѣбачѣтъ на турския командирѣ даде първитѣ сигнални команди за „уджумѣ“ (общо настѣпление) и започна да се сипе градѣ отѣ куршуми надѣ насѣ. Бѣхме изненадани отѣ екота на топовни гърмежи съ падащи шрапнели въ позицията ни „**Младѣ Рундзерѣ**“, кждето бѣхѣ и азѣ. Мощно „ура“ последва отѣ всички наши позиции. Въ това време отѣ позицията на върха „**Георгова глава**“ се издигна и развѣ революционното знаме на Костурския отрядѣ. Околността отново прокѣнтѣ отѣ продължително и грѣмогласно „ура“ на четницитѣ отѣ всички позиции, което се подзе още по-мощно и отѣ прикритията на стеклитѣ се въ помощѣ около 80 души милиционери отѣ близкитѣ села Търсѣе, Турия, Статича и Арменско, дошли за резерва, понеже нѣмаше свободно орѣжие за тѣхѣ. Едновременно се отговори съ нѣколко залпа отѣ всички наши позиции. Така се прие генералното сражение отѣ наша страна. Топовнитѣ шрапнели прѣдѣлжаватѣ да фучатѣ единѣ следѣ другѣ подѣ насѣ и задѣ насѣ, а други се разбиваха въ скалиститѣ ни позиции, преди да се прѣснатѣ. Маузеровитѣ куршуми съскаа по сжщия начинѣ изобилно, посрещани още съ по-ентусиазирани възгласи и закани отѣ четницитѣ, които бѣха си развѣрзали езика по адресѣ на Султана, пашитѣ и др.

До като отначало турската войска бѣше съ-срѣдоточила силитѣ си главно къмѣ позициятѣ ни при „**Младѣ-Рундзерѣ**“ „**Киркова целина**“ и „**Старѣ-Рундзерѣ**“, следѣ издигането на революционното знаме на отсрещната позиция при „**Георгова глава**“ тя схвана, че положението ѣ не е розово. Заблудихме ги: тамѣ ние бѣхме най-уязвими въ тилѣ и въ лѣвия флангѣ. Охотно настѣпващитѣ отначало войски въ колони къмѣ нашитѣ позиции, шомѣ бѣха засѣгнати и въ тилѣ отѣ нашия отрядѣ при „**Георгова глава**“, всички залегнаха и не мрѣднаха. Първата целѣ се постигна. Трѣбачѣтъ имѣ бѣше принуденѣ да свири продължително и да дава по нѣколко пѣти тревожни заповѣди, до като застави войницитѣ да продъл-

жатъ настѣплението. При всѣко придвижване, обаче, тѣ бѣха веднага респектирани отъ нашитѣ куршуми и отъ продължителното „ура“. Горскитѣ орждия напраздно сипѣха шрапнелитѣ си предъ насъ: повечето отъ тѣхъ падаха около насъ цѣли, безъ да се прѣскагъ. Всѣки изстрелъ се посрѣщаше отъ всички съ „ура“ и духовити подигравки. Много отъ момчетата прибраха отъ непрѣснатитѣ шрапнелни гилзи, съ които сетне си служеха вмѣсто чаши за вода и ги подаряваха за споменъ на своитѣ близки.

възхитенъ отъ музикалнитѣ му дарования, често му повѣрявалъ трѣбата си, и го насърчавалъ да произвежда всички военни сигнали. Съ това Георги станалъ известенъ и между другаритѣ си съ преко̀ра „борузанчето“.

Завладяването на всѣка цена върха „*Георгова глава*“ бѣше отъ значение за турцитѣ, — съ това тѣ си осигуряваха тила при обкрѣжаването ни въ позицитѣ надъ „Езерцата“. Склоноветѣ, обаче, откъдето можеше да бѣде превзетъ върха „*Георгова глава*“, бѣха изложени на куршумитѣ отъ

В. Чекаларовъ и Пандо Кляшевъ

членове на Костурското горско началство презъ Илинденското възстание съ свои бойни другари

Други две колони отъ новопристигналия аскеръ се хвърлиха въ атака къмъ позицията „*Георгова глава*“, където се развѣваше гордо възстаническото знаме. Мислейки, че тамъ е именно щабътъ на главнитѣ наши сили (а тъкмо това бѣше и целта ни), турцитѣ съсредоточиха цѣлия си резервъ и почнаха едно безогледно настѣпление за завладяване на този връхъ. Въ сжщностъ тамъ ние бѣхме слаби по численостъ, но съ сигурна флангова позиция, която изигра и една блѣскава маневра съ своя сигналистъ трѣбачъ *Георги В. Котевъ*, който бѣ усвоилъ всички боеви сигнали на турската армия. Въ родното му село Кономлади, като въ спахийски центъръ, квартируваше едно отдѣление аскеръ отъ Костурския гарнизонъ. Още малкътъ, съ любознанието си Георги бѣ обтърналъ вниманието на войсковия бурузанъ-трѣбачъ, който

всички други наши позиции. Шестъ последователни атаки, за овладяване този връхъ, пропаднаха. Турскиятъ бурузанъ напраздно надуваше трѣбата за „уджумъ“: при всѣки спитъ, нашитѣ куршуми ги засѣгаха въ тилъ и тѣ веднага залягаха, за да бждатъ отново заставяни за придвижване. Тукъ, именно, и нашиятъ трѣбачъ изпълни най-добре своята задача: следъ всѣки сигналъ отъ турския бурузанъ за настѣпление, на малки паузи нашиятъ трѣбачъ свирѣше отбой. Тѣзи сигнали отъ нашия трѣбачъ за дълго не можаха да се схванатъ отъ команднитѣ турски офицери, не само защото тѣ не допускаха, че комититѣ могатъ да иматъ бурузанъ и че така вѣрно могатъ да се произвеждатъ всички тѣхни бойни сигнали отъ чуждо на армията лице, — но главно способствуваше и мѣстността съ своето силно *ехо*, което

отгласяваше точно всеки звук. Ехото отнемаше възможността да се долови присъствието на втори сигнализатор от пръснатите в верига войски. Това можеше да се знае само от шаба, кждето бѣше тѣхниятъ борузанъ. Въ случая помогна и обстоятелството, че нашиятъ трѣбачъ бѣше се залостилъ отъ страни на значително разстояние отъ позицията на другаритѣ си.

Едва къмъ обѣдъ турцитѣ схванаха измамата, но нашиятъ трѣбачъ употребѣи другъ „мурафетъ“: когато турскиятъ борузанъ свирѣше и даваше заповѣдитѣ на командира, веднага започваше да свири продължително контра сигнали и нашиятъ трѣбачъ. Ехото отъ дветѣ трѣби се кръстосваше и турскитѣ войници не бѣха въ положение да схванатъ и разбератъ действителната команда. По тоя начинъ бѣха изпаднали въ истерична нервностъ и самитѣ турски забити и чауши, които напраздно викаха и се раздираха да даватъ командитѣ си и по единично.

Следъ обѣдъ сражението бѣ въ своя разгаръ. Съ по-голямъ ожесточение, но планомерно, турската войска въ верига започна настѣпление по всички наши позиции. Непрекжнато залпови куршуми се сипѣха безогледно. Ала и ние не имъ прощавахме. Особено ги нерввахме съ нашето „ура“. Лѣтното слънце, обаче, съ палящитѣ си лъчи не ни даваше мира. Между напеклитѣ се скали на позицитѣ ние бѣхме заляни отъ потъ и жаждата за вода ставаше мъчно преодолима. Единъ невъзможно доблестенъ жестъ на жени и деца отъ близкото село Търсие облекчи положението ни. Подъ градъ отъ съскащи куршуми, тѣзи жени и деца не се поколебаха да се низжатъ доброволно по свой починъ въ самитѣ наши позиции задъ насъ, за да ни донасятъ, кой съ каквото и както можеше, не само изобилно вода, но и храна. Тѣхниятъ жестъ ни трогна. Трогнаха се и всички четници въ позицитѣ. Това бѣше рѣдкѣтъ подвигъ на себеотрицание отъ жени и деца, които повдигаха още повече духа на биещитѣ се четници и създадоха въ всички по-голямъ ентузиазъмъ за отстояване упорито до край. И сега казвамъ: — Заслужаваше да се боримъ и да умремъ на поста си за свободата на тоя народъ. Примѣрѣтъ на женитѣ и децата отъ с. Търсие бѣше наиздателенъ и не бѣше единственъ при освободителното ни движение.

При последната атака тоя день турскитѣ войски съ по-големи сили прострѣха този пѣтъ веригитѣ си околорѣстъ на цѣлия хълмъ и презъ най-стрѣмнитѣ урви астрашиха отъ лѣвия флангъ и въ тилъ позицията при върха „Георгова глава“. Поради невявяването нито на една чета отъ Долно-Преспанския районъ, отъ тамъ тази позиция остана незащитена, нито имаше възможностъ да имъ се даде друга помощъ. *Митре Влаха* бѣха наранили въ лѣвото рамо. Пушката му сѣщо бѣха ударили, а едно отъ момчетата въ първата редица отъ позицията, *Търто* отъ с. Поздивича, бѣха убили. Схващайки критичното положение, *Митре Влаха* и *Никола Филиповъ Кузинчевъ* взели решение да напуснатъ заеманитѣ позиции и да се оттеглятъ постепенно къмъ позицитѣ при „Влашки колиби“ и „Копанката“, кждето бѣха *В. Чекаларовъ* и *П. Кляшевъ*. Съобщаватъ решението на четницитѣ — да се изтеглятъ първо охотницитѣ отъ първата

редѣца подъ тѣхъ. При напускането на последнитѣ, обаче, въ престрелката отъ градъ куршуми бѣха убити четницитѣ *Алеко Христовъ Лековски* и *Митре Диневъ Карагуновъ* отъ с. Горно Дрѣновени. Отъ сѣщата позиция бѣше се спасилъ по една случайностъ *Стоянъ Филиповъ Петревски*, братъ на войводата *Никола Филиповъ Кузинчевъ*. Отъ него научихме и подробности за загиналитѣ му другари.

Така, следъ 12 часово непрекжнато сражение турцитѣ завзеха само върха „Георгова глава“, кждето намѣриха труповетѣ на загиналитѣ 3 четници, срещу падналитѣ отъ тѣхъ 46 души. Усилията на другитѣ редици къмъ останалитѣ наши позиции не постигнаха целта си.

Смрачаваше се. Преди залѣзъ слънце, турскиятъ борузанъ започна да свири за сборъ. Аскерѣтъ започна да се прибира къмъ Псодорската кула, а отъ тамъ се отправи по шосето за Леринъ. Оставиха всичко 63 души убити, отъ които 17 души подъ нашитѣ позиции при „Младъ-Рундзеръ“ и „Власа-Орница“. Колко бѣха раненитѣ всеки може да направи заключението си. Лично съ бинокъла си видѣхъ обознитѣ имъ коли препълнени съ тежко ранени войници.

Освенъ загиналитѣ на поста си трима четници при „Георгова глава“ и ранения *Митре Влаха*, други никакви жертви отъ наша страна нѣмаше. Сѣщата вечеръ убититѣ четници бѣха вдигнати отъ милиционеритѣ и погребани въ с. Станица. На полесражението останаха сѣмо убититѣ турски войници и единъ катѣръ отъ обоза на горскитѣ имъ орждия.

Когато по-големата частъ отъ аскера бѣше се изтеглила по шосето за Леринъ, чуха се топовни гърмежи и залпове отъ пушки къмъ с. Арменско, което отстои на около 4 клм. отъ Леринъ, разположено въ долината подъ самото шосе. Съ момчетата отъ Арменската и Търсийенската селски чети заминахме въ гората на село Арменско. Виждахме свличащия се още отъ шосето аскеръ и нахлуването му въ селото. Но куршумитѣ ни, за съжаление, не стигаха до тамъ. Голѣми кълба димъ започнаха да се издигатъ отъ селото. Съ настѣпването на нощта цѣлата околностъ започна да се освѣтлява все повече и повече. Хубавото и голѣмо българско село Арменско горѣше.

„Героитѣ“ отъ Псодерската кула при Бигла планина си отмѣщаваха. . .

Нека открия малка скоба, за да стане ясно, защо се осуети нашиятъ планъ за овладяване джандармерийската кула, съ едно резюме и за плана на Леринския гарнизонъ.

Имаше две версии за издайничеството на нашия планъ отъ с. Псодери, населено само отъ куцовласи. Последното се числѣше къмъ Рулския участѣкъ, който влизаше въ Долно-Преспанския революционенъ районъ. Споредъ едни, гърцитѣ първенци отъ с. Псодери сѣ узнали за нашия планъ отъ *Коте Христовъ* отъ с. Руля, който минаваше за самозванъ войвода (андартъ) на селата около Рулската рѣка, а споредъ други отъ бакалина куцовлахъ *Никола* въ с. Буфъ, родомъ отъ с. Псодери.

Псодерскитѣ чорбаджии отъ своя страна писмено уведомили грѣцкия владика въ Леринъ, а последниятъ — каймакамина. Понеже всички телеграфни стълбове при обявяване Илинденското възста-

ние бѣха съборени и житиѣ унищожени, съобщенията съ Костуръ и другитѣ административни центрове бѣха прекъснати. Началникътъ на гарнизона въ Леринъ си е послужилъ съ сѣщия грѣцки владика, за да влѣзе въ връзка съ гарнизона въ Костуръ за обкръжването ни сѣщата нощъ. По специаленъ довѣренъ човѣкъ владиката изпратилъ писмо въ Костуръ. Лицето, обаче, наедно съ писмото бѣше заловено отъ нашата милиция изъ пѣтя. Ако този владически куриеръ бѣше сполучилъ да занесе писмото, нашето положение щѣше да бѣде доста критично: сѣщата нощъ съгласно плана изложенъ въ това писмо рискувахме да бѣдемъ обкръжени и ударени въ тилъ отъ войскитѣ на цѣлия гарнизонъ въ Костуръ. Въ това навѣрно, бѣше преувѣренъ и командирътъ на

Леринския гарнизонъ при започване още въ ранни зори нападението на всички наши позиции, въ очакване да се обади и войската отъ Костуръ. Нито той, нито владиката, можяха да научатъ участъта на тѣхния куриеръ и писмото. Затова вечерята командирътъ предпочете да се прибере съ аскера си обратно въ Леринъ.

Следъ възстанието се установило, че фактическия издѣйникъ на нашия планъ билъ цинцаринътъ Никола отъ с. Псодери, бакалинъ и кръчмаринъ въ с. Буфъ. Поради това, презъ 1905 год. той е билъ убитъ въ дюгена му отъ Иванъ п. Стефановъ-Буфчанчето.

Тамъ сега сѣ притиснати и новитѣ поробители-гърцитѣ, но отъ Италия.

Хр. Настевъ

Последнитѣ дни на възстанието въ Охридско

(Продължение отъ кн. 2)

Между полученитѣ писма отъ Охридъ, имаше едно и отъ Иванъ Нелчиновъ. Намѣрихъ едно шифровано писмо отъ жена ми съ дата 25. VIII. 1903. Описваше ми мѣжното домашно материално положение. Заплата отъ учителството ми не е получила. За дъщеря ми Марица (13 години), свършила III класъ, мисли да я изпрати въ София до роднини и приятели, да следва гимназия. Предварително щѣла да я изпрати въ Битоля, дето ще може да вземе пари отъ наемателя на къщата ми, дадена подъ наемъ подъ опекунството на Франсоа де Кокъ (драгоманъ въ австрийското консулство); децата ми Владимиръ (9 годишенъ) и Симеонъ (7 годишенъ) били много замислени, не се отдѣляли ни минута отъ нея, питали, — кога ще дойде тате. Малката ми дъщеря Иванка (1 год.) колѣничала и се кръстѣла въ църква, дето жена ми всѣка сутринъ отивала, и се молѣла на Бога за мене и за всичкото население. За баща ми (75 годишенъ) писа ми, че още по силно треперѣли ръцетѣ му, не се разбираше говора му и мѣжно ходѣлъ по чардака. За себе си ми казваше, че по-големата частъ отъ времето си прекарвала въ болницата въ услуга на наши ранени и болни четници. Турската полиция направила два пѣти обискъ въ цѣлата ми къща — отъ избата до тавана. Всичката ми библиотека и разни записки въ 3 човала ги взела, но нищо революционно не успѣла да намѣри. Питали за мене. Казала имъ, че още преди 3 месеца съмъ заминалъ за Цариградъ и пр. и пр.

На 8. IX. сутринята Смиле съ нѣколко четници дойде при насъ въ „Мирчевъ Кутелъ“. Разправи ми, че аскерътъ отъ с. Издеглавиѣ всѣки день прави набѣги до селата Лактине, Годивѣе и др. Застрашава населението, да предава оружие и началници, ако иска да се прибере и живѣе въ селото си.

Въ Издеглавиѣ надошли нѣколко хиляди аскеръз а застави по върховетѣ и по селата въ Горна Дебърца.

На 9. IX. бѣхме въ Мраморечко. Чухме пукувица отъ пушки и топове въ Кичевско, Сражение се водѣше между аскеръ и кичевски чети. Връбнишката [селска чета подъ предводител-

ството на войводата Спиро Гавриловъ изпратихме на помощ. Напорътъ на аскера бѣ доста силенъ, та отстъпиха и се прикриха въ Бѣличкитѣ гѣсти гори.

Отъ началото на м. септемврий, следъ куратичкото сражение, настѣпиха непреодолими грижи

Левъ Василевъ Чиновъ
родомъ отъ гр. Охридъ

за подслонъ, за прехрана, за дрехи, за лѣкуване както за четитѣ, така и за самото население.

Всичкитѣ началници бѣха заети съ разпредѣлението на реквизиранитѣ храни, изпращаха се групи въ Кичевско, въ Рѣканско и въ Демир-хисарско за купуване въ брой на потребни нѣща.

Постепенно мѣстното население се прибираще въ селата. Малесийското население на групи изпращахме въ селата, а раненитѣ и болнитѣ изпращахме въ града (Охридъ).

На 10. IX. бѣхме въ мѣстността „Магерникъ“. Усѣтихме, че дохожда аскеръ отъ Кичевско. Минаватъ презъ прохода „Магернишко“. Отстѣпихме на върха „Голо-бърдо“ (Врѣбникъ). Презъ Сливово аскерътъ се прибра въ с. Издеглавѣе.

На 11. IX. уреждахме прехраната въ с. с. Върбяни, Годивѣе, Лактине и презъ с. Сливово и Слатино дойдохме въ „Мирчевъ Кутелъ“, за да се закрепимъ и прикриемъ въ Бѣличкитѣ гори, дето бѣхме приготвили закрити колиби и скривалища за останалигѣ въоръжени сили, съ цель известно

Хр. Пармаковъ

убитъ въ Куратичкото сражение

време да всадимъ едно затишие. Получихме писмо отъ Деяна, който се прикриваше въ Лешанско. Писваше ни, че положението е лошо — аскерътъ поставялъ застави въ селата Куратица, Свинище, Рѣчица, Плаке, а сѣщо и по върховетѣ на Мазатаръ, Вишесловецъ, и „Св. Илия“, вижда се, че ще нахлува въ Лешанско и Велмешко. Чака Деянъ разпореждане отъ началството, що да прави. Писа му се да дойде при насъ въ „Мирчевъ Кутелъ“.

На 12. IX. въ една мѣстность между с. Слатино и „Мирчевъ-Кутелъ“ началството има съвѣщание — постави се въпроса, що да се прави. Отъ Щаба нѣмаме никакви разпореждания, не знаемъ кжде е; наставленията му да пазимъ силитѣ си за нѣкаква акция съ обща инициатива оставатъ за сега неосъществими; участъта на Орта-Колъ и Долна Дебърца безъ никакво съмнение ще настѣпи и въ тоя последенъ възстанически жгълъ на Горна Дебърца; храната орѣдява, студътъ...

... Пукотъ отъ пушки чухме къмъ Лешанско — води се сражение — приготвихме се за походъ. Часовитѣ ни доложиха, че наши чети и селско население бѣгатъ къмъ Горна Дебърца, при насъ. Дадохме пжтъ на селското население, а въоръженитѣ сили потеглихме да спасяваме Деяна съ четата му. Преди да стигнемъ въ Велмевскитѣ гори, четата на Деяна отстѣпила къмъ Брѣжанско и Демир-Хисарско. Въ това сражение бѣ заловенъ и

обезглавенъ попъ Василь Ангеловъ отъ с. Лешани. Попъ Василь бѣше единъ отъ най-старитѣ и най-преданитѣ работници въ дѣлото. Той освети знамето въ началото на възстанието. Богъ да го прости, вѣчна му паметъ! Тоя аскеръ се оттегли къмъ с. Куратица, а ние съ около 150 души четници, уморени, гладни и капнали за сънъ, лежимъ въ горитѣ между Ст. Велмей и Слатино.

На 13. IX. въ тъмни зори пристигнахме въ „Мирчевъ-Кутелъ“. Тамъ се хранихме и почивахме прикрити въ гжститѣ гори на Бѣличката планина.

На 14. IX. известията ни отъ всѣкжде сж тревожни. Аскерътъ стѣга обрѣча си за Горна-Дебърца; никаква помощъ отъ никжде. Началническата чета съ 25 души обикаля Мраморечко, Турѣе, с. Върбяни, наблюдава и мисли какво да прави, за да не причини нещастие на населението. Да не се повтори Куратичката кървава баня.

На 15. IX. видѣхме разузнавателни турски войсковы части. Прикрихме се въ гориститѣ части на „Голо-бърдо“. Разпратихме по единично разузнавателни наши части да следятъ, кога и кжде ще се прибере турскиятъ аскеръ. На пладне въ тоя день бѣхме около селото **Сливово**.

На 16. IX. Горското началство се съвѣщава. Да се вземе решение за сражение, намираше се пакостно за самото дѣло и за самото население. Неминуемо настѣпваше преустановяването на възстанието. Да се каже тази дума, не бѣ негово право. Слухъ се носи, че щабътъ заминалъ за България, че Б. Сарафовъ, Д. Груевъ били убити, че четитѣ отъ другитѣ райони сж се предали на основание амнистията и пр. Въ този моментъ курьери доложиха, че новъ аскеръ дошълъ въ Долна Дебърца, въ Издеглавѣе и въ с. Пѣсочанъ, че този аскеръ е опредѣленъ да блокира и този последенъ възстанически жгълъ — с. с. Слатино, Жрбино, Мраморецъ, Сливово, Турѣе, Върбяни, Годивѣе и Лактинѣе. Жени, деца, старци,

болни и ранени четници пълнѣха всѣко дояче. Не бѣ възможно да отиде цѣлото малесийско население въ селата си, или въ града.

Милитѣ юнаци, уморени, почти гладни, съ полуразвалено орѣжие, лишени отъ всѣкаква помощъ, готови за саможертва, предвиждаха, че ще настѣпи страшна катастрофа за населението и за бждащата ни дейность, ако горското началство предприеме сражение. Предложи се горското началство съ въоръженитѣ си сили да се оттегли за нѣколко седмици въ

Хр. Ангеловъ
— доктора

другъ районъ, да се срещне съ щаба и размѣни мисли за по-нататъшната ни работа. Хр. Узуновъ настоява самъ да отиде въ Демирхисарско за сжщата цель. Реши се:

1. Хр. Узуновъ да замине за Демирхисарско, да се срещне съ щаба, да се върне възможно по-скоро, или пъкъ да ни извѣсти решението на щаба

2. Останалитѣ членове на горското началство да отстъпватъ, да се прикриватъ въ гориститѣ мѣста въ Горна-Дебърца, и да действуватъ споредъ условията.

3. По никакъвъ начинъ да не завързватъ сражение, за да не стане клане на населението.

4. Въпрѣки че нѣмаме никакво разпореждане отъ щаба, но понеже това бѣ наложено отъ самото развите на събитията, горското началство на своя отговорностъ разреши на всѣкого да се легализира съгласно дадената вече амнистия, но да бжде привързанъ къмъ дѣлото и вѣренъ на клетвата си.

5. Никой да не предава оржжието си, да го скрие и да го държи въ исправностъ. Да се извинява предъ турскитѣ власти, че горското началство му взело оржжието. Всичката вина да се хвърля върху горското началство.

6. Всѣка въоръжена група да действува споредъ случая, да не причинява никаква пакостъ на населението, да се придържа строго къмъ тактиката ни до възстанието, даже при явна саможертва.

7. Да се създаде временно затишие презъ зимата, докато щабътъ нареди и предприеме общи мѣрки за живота и действията на срганизацията ни.

На 17. IX. следъ пладне Хр. Узуновъ съ 4-ма четници се сбoguва и потегли за Демирхисарско. Азъ и Анастасъ Каневчевъ изпратихме го до Мраморечко. На връщане срещнахме Рашка, ржководителъ за прехраната въ с. Слиово. Природно интелигентенъ селянинъ (баща му е билъ единъ отъ съзаклятниците и пострадали въ приготвлението на Охридското възстание още презъ 1880 година). Той ми каза: „по-добре ке направехте ако цѣлото Горско началство отидеше въ Демирхисарско; требитъ сега тука еденъ-два месеца да утихнитъ нашата работа. Тука вашето стоене ке стани себепъ за клане“.

Казахъ на Рашко — както виждашъ, всичкото ни внимание е да спасимъ населението. Взимаме мѣрки да се прикриваме отъ турско око, да не влизаме въ сражение; ще отстъпваме, а ако дойде редъ, ще отидемъ и въ Демирхисарско; при необходимостъ сме готови сами да се пожертвуваме, само и само да не причинимъ зло на населението. Рашко заедно съ помощниците бѣше приготвилъ вечеря — варено месо. Много неспокойна вечеръ. Началството пише шифровани писма до войводитѣ и селскитѣ началства по горказанитѣ и други разпоредби и наставления, за да закрепимъ организационното положение, което имаме поче до възстанието.

На 18. IX. сртринъта Горското началство съ четата си реши да се побере въ Бѣличкитѣ гори между с. Бѣлица и с. Спространи, дето имаме закрити колиби и провизии. Да бждемъ по-близо до Демирхисарско, отдето по-лесно ще можемъ да се съобщаваме с другитѣ възстанали райони, съ щаба, съ Битоля. Щомъ потеглихме, слушахме пукотъ. Нашитѣ постове известиха че „Мирчевъ Кутелъ“ е заетъ отъ аскеръ съ много обозъ и застави по билото на планината. Пжтя за Бѣличкитѣ гори ни се пресича. Ние, Горското началство, съ 30 души четници закрихме се въ мѣстността Магерникъ и поставихме постове на върха „Голякъ“. Разбрахме, че и другъ аскеръ отъ къмъ с. Пѣсочанъ щѣлъ да дойде къмъ Лактине и Гадивйе. Цѣлия денъ бѣхме неспокойни, не можахме предварително

да опредѣлимъ маршрута си. Да навлѣземъ въ Кичевско, не се решавахме, защото виждахме отъ върха „Голякъ“, че около града има доста аскеръ, който е опредѣленъ за Кичевско. Привечеръ изкачвахме се по гористата частъ на „Голо-бърдо“

Наумъ Анастасовъ Цѣтиновъ
сега свещеникъ

(надъ с. Върбяни) и наблюдавахме какъ аскерътъ слиза отъ Мраморечко и Турйе къмъ върха „Голякъ“ и Магерникъ. Вечеръта прекарахме на върха „Голо-бърдо“, отъ дето виждахме запалени огньове — пламъци на върха „Голякъ“ и на други мѣста до „Мирчевъ Кутелъ“.

Ще дойдемъ ний!

ЩЕ ДОЙДЕМЪ ДА ОТВЪРЖЕМЪ РЖЦЕ ТИ СКОВАНИ
ДА СМЪКНЕМЪ ВЕРИГИ ТИ КОВАНИ,
ДА ПРЕВЪРЖЕМЪ ЛЮТИТѢ ТИ РАНИ
ЩО НАНЕСОХА ТИ КОВАРНИТѢ НИ ДУШМАНИ!

ЩЕ ДОЙДЕМЪ НИЙ ПРИ ТЕБЕ, ЦАРИЦЕ БѢЛОМОРСКА
ВЪМОЛИТВЕНИЦА СВѢТОГОРСКА
ОТЪ БАЛКАНА СЪКОЛЕСНИЦА ГОРСКА
ПЛУВНАЛА БЪЛГАРСКА ЛОДКА ПО ПЪНАТА МОРСКА!

ЩЕ ДОЙДЕМЪ НИЙ НА КОНЕТЪ СИ КРИЛАТИ
КАТО ПТИЦИ НЕБЕСНИ ХВЪРКАТИ
ВЪТВОЙТЕ СВЕТИ БИГОРНИ ПАЛАТИ,
ОТЪ ЗЕЛЕНИНА И ОТЪ ЧЕМШИРЪ ГОРИ ЗАЛЯТИ!

ЩЕ ДОЙДЕМЪ НИЙ ПРЕЗЪ ПРЕЗЪ ДИВНА ПРОЛѢТЬ И
ПРЕЗЪ МЕСЕЦЪ МАЙ,
НЕОБЯТНИЙ НИ БѢЛОМОРСКИ КРАЙ,
ТИ СРЕЩНИ НИ СЪКИТКА АФИОНИ
ВИЙ ГЛАВИ НИ СЪЛАВРИ ОТЪ МАСЛИНЕНИ КЛОНИ!

Ружа Мелети

Любомир Бобевски

ЮНАЦИ

Юнаци е родила земята ни свещена,
Земята ни велика, сь бо-атства надарена,
Юнаци е родила, що въ тежки години
Калиха мишци, мисъгъ и злати младини.

Кръстосали горитъ и хладнигъ усой,
Въ очи ть си дивенъ блъсъкъ, сь духъ храбъръ на герои
Развѣли знамената на вихрата борба.
Тъ сь огненъ мечъ козаха нзродата сьдба.

Зарѣзали спокойство и кжщи и печалби
И вслушани дълбоко въ сирашки тежки жалки.
И въ майчини въздишки, въ сподавенъ бащинъ стонъ.
Литнаха въ планинитъ да търсятъ тамъ подслонъ

Вробителътъ бѣ вдигналъ бесилки и затвори,
И родна честъ удави въ кръвъ, сълзи и позори:
Надъ робитъ снизени размахалъ остъръ мечъ,
Той яростно и диво се готвѣше за сѣчъ.

Юнацитъ ни горди се хвърляха въ борбитъ,
И сь пѣсни гримовити изпълниха горитъ
И срѣщаха тирана престѣпенъ и лукавъ
Съ гърдитъ си открито, сь юмрука си коравъ.

Юнакъ не бѣ ли Ботевъ, загиналъ на Балкана
Съ мечъ остъръ безпощаденъ? Огъ смъргоносна рана
Не падна ли въ сражение Хаджи Димитъръ смѣлъ,
Що сь Караджата бѣше момцитъ въ бой пълвелъ?

А Левски сь духъ немирентъ, що свърши на бесило,
И вдигна глзъсъ тревоженъ сь махъ срещу всичко гнило,
Продажно и измамно, обвито сь студъ и мракъ —
Тозъ великанъ апостолъ не бѣше ли юнакъ?

Бенковски какъ завърши живота си бунтовенъ
Срещу врага изедникъ — тиранина въковенъ? —
Предѣтель го погуби и въ сетния си мигъ
Предаде духъ — издъхна, като юнакъ великъ!

Съ револверъ у ржцитъ не прѣсна ли си лоба
Юнакъгъ Ангелъ Кънчезъ и тихо слѣзе въ гроба,
Защото хвърлилъ бѣше достойно своя жребъ,
Та живъ се не предаде на турчина свирепъ?

А Гоце, Даме, Пере — все воеводи дивни,
Тигани горди, мощни и колоси масивни,
Не бѣха ли юнаци въ борби сь развихрентъ духъ,
Разгърсили издъно простора тъченъ, глухъ?

Не паднаха ли храбро тѣзъ юначини славни
Подъ знамена развети на боеве неравни?
Тѣ сь своята смъртъ юнашка доказаха нагледъ,
Че свободата само най-сладка е въ този свѣтъ.

А пълководтъ Драгановъ, а Бунева Мария
Не бѣха ли юнаци отъ пламъкъ и стихия,
Не бѣха ли вулкани и яростно море,
Въ прегръдкитъ му страшни, що всичко живо мре?

Какви предъ тѣхъ изглеждатъ митичнитъ витязи —
Измислици красиви отъ поетични фрази?
Та Херкулесъ какъвъ бѣ, какъвъ бѣ и Тезей
Предъ Марко Прилепчанецъ — фурия, хала, змей?

На Марко мечтъ остъръ едно сьсъ боздугана
И сь коня Шарколия въ страхъ хвърлиха Ба ката
И въ ужасъ безграниченъ . . . Треперѣше злий врагъ
Отъ истинската сила на тозъ прочутъ юнакъ . . .

И колко още други герои и юнаци,
Живота си скончиха сѣдъ горскитъ букци
И глухитъ долини сь усмивка на уста,
Катъ бранѣха на роба живота и честъта . . .

Приемници сме тѣхни. И тѣхнитъ скрижали,
И тѣхнитъ завети и родни идеали
Записахме сь кръвъта си, где легионерска кръвъ
Юнацитъ пролѣха сѣдъ вълча вража стрѣвъ . . .

Не бѣха ли юначни и приказни дѣлата
И подвизитъ славни, когато свободата
Повика ни да бранимъ сь духъ пламенъ, огнеокъ
Народа и страната отъ хилавъ врагъ жестокъ.

Геройска Шипка, Плъенъ и Сливница юначна
Не сж ли епопеи и страница всезрачна
Огъ минало велико? И български юнакъ
Победи где не жъна надъ кървавия врагъ?

Не бѣха ли юнаци страхотни, вратоломни
Бойцитъ ни стихийни — свѣтковици разгромни,
Въ съюзната измѣна, когато бѣ снизентъ
Народтъ ни сграбентъ, но не и победентъ?

Следъ Булаиръ и Одринъ занизаха се дѣти
И подвизи нестихни, юнаци вредъ познати
Съ дѣлата си легендни, сь вълшебна красота,
И сь пориви лжчисти, та . . . смаяха свѣта.

Юначний духъ на Льва изпитаха вразитъ
При Тутраканъ и Добричъ, когато възъ вълнинитъ
На Дунава потънаха . . . На северъ и на югъ
Юнака избразди ни змнитъ сь огненъ плугъ.

И днеска тѣзъ юнаци, положили обети
За служба плодотворна предъ бащини завети,
На св я постъ сж твърдо сь взоръ пламенъ, искрѣнитъ
И пркованъ надеждно въ грядущи день честитъ.

Тѣ крепко сж сплотени, възторжни, неразлжни,
И срещитъ сь грѣдъ открити вразитъ зла и злъчни,
Изкупни саможертви сж тѣ за своя Богъ,
Богъ истиненъ и вѣченъ, благъ, справедливъ и строгъ.

Юнацитъ, Това сж борцитъ смѣли, горди,
Вразитъ на измама и на хайдушки орди,
Вразитъ на лъжата и животински нравъ,
На подло ть и окови и тъменъ свѣтъ лукавъ!

Юнацитъ сж символъ на свѣститъ здрави,
На знамената свѣтли и пжтищата прави,
Тѣ идолъ и любовъ сж и висша родна цель,
Отъ тѣхъ въ която всѣки сь молитва се е клелъ.

Юнацитъ сж символъ на вѣрностъ и другарство,
На сила и на здраве, на българското царство
Сж каменна основа и сь будния народъ
Напредъ тѣ сь химни крачатъ къмъ слава и възходъ!

Бешикь гьоль

Като Кукушки окръжен управител през Балканската война имаше възможност да обиколи почти всички околии и да се нарадваше на голъмитъ природни красоти въ много мѣстности отъ окръга. През м. декемврий 1912 год. обиколихъ Лжгадинската околия съ най-югоизточнитъ ѝ краища, разположени край брговетъ на доста голъмото и красиво езеро Бешилъ гьоль. Заедно съ езерото Ай Василъ, което е известно и подъ името Лжгадинското езеро, то отдѣля южна Македония въ частта ѝ между Солунския и Орфанския заливъ, отъ Халкидическия полуостровъ.

Намира се на около 20 километра югоизточно отъ гр. Лжгадина. Солунъ отстои западно отъ езерото на около 35 клм., а Орфанския заливъ на около 7—8 клм. източно.

Формата на Бешикь гьоль е продълговатитъ и доста неправилна. Дължината му (отъ западъ къмъ изтокъ) е около 30 клм., а широчината му отъ 3—7 клм. Най-широко е въ източнитъ си край, а най-тъсно въ срѣдата.

Брѣговетъ отъ южната му страна сж врѣзани въ суцата. Севернитъ и югозападнитъ брѣгове сж по-високи отъ южнитъ, а крайнитъ източни брѣгове на голъмо протежение сж блитливи. Блатливи сж и най-западнитъ краища на езерото. Тукъ се влива Лжгадинското езеро.

Бешикь гьоль прибира и водитъ на множество други рѣчки и потоци, имащи изворитъ си въ южнитъ склонове на Бешикь дагъ и севернитъ склонове на планинитъ отъ Халкидическия полуостровъ. Самото езеро се излива въ Орфанския заливъ чрезъ единъ кжсъ, но доста пълноводенъ каналъ, който турцитъ наричатъ Рендина богази, гърцитъ — Рахиосъ, а българитъ — Рендинска рѣка.

Дълбоината на езерото не е голъма. По-дълбоко е покрай севернитъ му брѣгове и затова тѣ сж по-рибодръжни. Отъ началото на м. ноемврий 1912 год. до втората половина на м. априль 1913 г. тѣ се пазѣха изключително отъ български войници, които имаха постове по цѣлото протежение на северното крайбрѣжие и до Орфанския заливъ — граничната линия на Санъ Стефанска България.

Голѣми вълни въ това езеро не ставатъ — закрито е отъ всички страни съ планини и възвишения, които го бранятъ отъ студения вѣтрове. Поради близостта му до топлитъ морета — Егейско и Срѣдиземно — въ околността му не ставатъ голѣми студове и не се помни замръзването му.

Крайбрѣжията на Бешикь сж доста гжсто населени, особено отъ къмъ южната му страна. По-малко села има отъ къмъ северната му страна, понеже мѣстността, като планинска, е по-бедна и неплодородна. Населяваше се отъ гърци, турци и малко българи. Гърцитъ съставляваха мнозинство. Турци имаше само покрай северния брѣгъ въ селата Чалъ Махле, Бююкь Бешикь — чисто турско и Кючукъ Бешикь — смѣсено съ гърци. Като много рѣдко изключение на Балканския полуостровъ, освенъ въ делтата на р. Дунавъ, край източния край на езерото обитаваха нѣколко семейства руси-старобрядци, които се занимаваха изключително съ риболовство. По разказитъ на по-старитъ, тѣ се били преселили отъ Русия презъ втората половина на XVIII в., презъ време на вѣрскитъ борби и преслед-

ванията имъ отъ властта и църквата. Нѣкогашнитъ български поселища край Бешикь и Орфанския заливъ, бѣха почти гърцизирани. Българскиятъ езикъ, обаче, бѣ още запазенъ между по-старитъ поколѣния и за много кжщи бѣ и домашенъ езикъ, примѣсенъ съ грѣцки думи.

Бешикь е прочутъ съ изобилната си риба отъ разни видове: шаранъ, сомъ, щука и тлѣста и вкусна егуля, която се слави на пазара въ Солунъ. Съ риболовъ се занимаваха мнозина отъ жителитъ на крайбрѣжнитъ му села, предимно гърци и турци, както и всички руски старообрядски семейства.

Презъ турския режимъ риболовтъ се е отдавалъ на закупчикъ, който е събиралъ рибно право. Уловната риба се донасяла за мѣрене въ нарочно направено голъмо здание „Гюмрукана“ на северния брѣгъ на езерото до с. Голѣмъ Бешикь — доста обширна двуетажна паянтова постройка, разположена само на нѣколко метра до северния брѣгъ на езерото.

Сжщото здание служеше и за приготвяне на рибата за пазаръ, въ прѣсно и осолено състояние. Въ това приготвяне имаха прехраната си, като работници — надничари много души отъ мѣстнитъ жители на Голѣмъ Бешикь и отъ други близки села.

Въ горния етажъ на сжщото здание се помѣщаваше канцеларията и жилището на предприемача и неговитъ помощници.

Отъ самото здание се открива великолепенъ изгледъ — хубави пейзажи и много поселища изъ низината, долинитъ и покрай хълмоветъ на склоноветъ на планинитъ отъ срещния Халкидически полуостровъ.

До „Гюмруканата“ се намираше единъ бакалски дюкянъ и фурна, въ която се оличавае хлѣба за войницитъ отъ постоветъ покрай езерото, както и за персочала по събиране приходитъ отъ езерото.

Характертъ на мѣстността, слабата култура и грубитъ нрави на населението, както и слабата корумпирана турска властъ сж помагали да вирѣе въ тази мѣстностъ разбойничеството, което се е упражнявало върху търговцитъ на риба и на пжтницитъ отъ източна Македония за Светогорскитъ манастири, чиито пжтъ минава източно отъ езерото.

По северния брѣгъ на езерото се намира селото Кючукъ (малъкъ) Бешикь, отстоице на около два часа пжтъ отъ Бююкъ (голѣмъ) Бешикь и „Гюмруканата“. Макарь и да носѣше название Малъкъ Бешикь, то броеше 60 кжщи — с. Голѣмъ Бешикь 40 — две трети грѣцки, останалитъ турски. Гърцитъ имаша своя черква и училище. Населението му се занимаваше съ рибарство, скотовѣдство и земледѣлие. Околността му е доста красива. Свързваше се съ селото Г. Бешикь чрезъ една пжтека за пешеходци и съ коне, която минаваше покрай северния брѣгъ на езерото, надъ който непосредствено се издигатъ склоноветъ на Бешикь дагъ, покрити съ гжста дива маслинова гора, пълна съ дивечъ, предимно диви свине.

Недалече отъ село М. Бешикь свършва източния край на езерото. Тукъ изтича Рендинската рѣка, върху която имае дървенъ мостъ, а недалече отъ него личатъ останкитъ отъ дрезенъ камененъ мостъ, по който е минавалъ прочутия въ римско

време пътя „Via Egnatia“ свързващ Адриатическо море с Солун и Византия (Цариград).

До моста на Рендинската рѣка имаше даляни, въ които се ловѣше ежедневно много риба. Дяланитѣ сж по течението на рѣката, съ набити колци, по които сж окачени рибарски мрежи, препречили рѣката отъ единия до другия брѣгъ. Въ пазвитѣ на тия мрежи влиза и се задържа много отъ движещата се риба отъ езерото за близкото море и обратно.

Южно отъ моста имаше здание — караулна за турски войници, пазещи спокойствието и сигурността на пѣтищата за Светогорскитѣ манастири отъ обори отъ върлуващитѣ разбойници. Въ тая караулна презъ Балканската война се помѣщаваше единъ взводъ грѣцки войници, охраняващи околността и преминаването на езерото отъ сѣверния за южния му брѣгъ. Срецу този грѣцки постъ, въ лѣво отъ рѣката и близо до моста, имаше и български постъ, който пазѣше границата на Нова България. Войницитѣ отъ този постъ се гордѣха, че сж на мѣстото, опредѣлено въ Санъ Стефано — 19. II. ст. ст. 1878 г. — за граница на създадената тогава Велика България, или Санъ Стефанска България.

Почти отъ самия мостъ на рѣката започва пролома (дефилето), по който минава тая рѣка, за да излѣзе следъ 3—4 клм. въ малката равнина на Орфанския заливъ, въ който тя се влива. Проломътъ е кжсъ и тѣсенъ. Отъ двѣтѣ му страни се издигатъ най-крайнитѣ и не много високи склонове на Бешикъ дагъ и Халкидическитѣ планини. Тия склонове сж обрасли съ маслинови гори и придаватъ на пролома доста живописенъ изгледъ. Близо

до брѣга на езерото, кждето се влива Рендинската рѣка, имаше дървенъ мостъ, по който минаваше втория пътъ за пешеходци и съ коне за ближнитѣ Светогорски манастири.

Цвѣтътъ на водата на езерото е свѣтълъ и слабо-синъ, по-скоро жълтеникавъ. При слънце и тихо време, особено отъ по-високитѣ мѣста и отъ склоноветѣ на Бешикъ дагъ, водата на езерото има очарователенъ изгледъ, който, заедно съ хубавата околностъ, придава на цѣлата мѣстностъ особена красота и приятностъ. При другъ режимъ тя би привличали множество туристи и любители на природата, но презъ турския режимъ, когато по тия хубави гористи мѣста сж върлували разбойници, макаръ че голѣмиятъ градъ Солунъ да е билъ доста близо, туристи не сж смѣяли да я посещаватъ. При това, липсваха всѣкакви пѣтища удобни за кола и други превозни срдства. Всички пѣтища водещи къмъ езерото бѣха обикновени пѣтеки за пешеходци и съ коне, лишени отъ съоружения, а при дъждовно и лошо време бѣха неудобни и за пешеходци.

Следъ голѣмата европейска война — 1915—1918 год. — грѣцитѣ построиха желѣзенъ пътъ, който свързва Солунъ съ гара „Ангиста“ на ж. п. линия „Солунъ—Сересъ—Дедеагачъ“. Тоя пътъ има важно стратегическо значение. Сжщиятъ минава южно отъ езерото Бешикъ и покрай едновременно прочутъ пътъ „Via Egnatia“. По тоя начинъ достѣпътъ до сжщото езеро сега е по-лесенъ и сигуренъ и навърно околноститѣ му се посещаватъ отъ мнозина любители на природата, мѣстни и чужденци.

Владимиръ Я. Караминъ

ПОЛОЖЕНИЕТО

Конфликтътъ между Англия и останкитѣ отъ съюзницитѣ ѝ — отъ една страна и Германия и Италия — отъ друга, продължава да се развива безъ изгледи, за сега, за миролюбивото разрешаване на въпроситѣ, които хвърлиха тия страни въ кърваво стѣлкновение помежду имъ. Особеността на сегашната фаза въ развитието на тоя конфликтъ е, че враждебнитѣ действия този пътъ дойдоха при самитѣ насъ, по нѣтитѣ мѣста. По всичко се вижда, че тукъ на Балканитѣ и изобщо въ по-широката областъ на Близкия изтокъ ще се разиграватъ военни събития, които сигурно ще окажатъ силно въздействие върху общото развитие на борбата и може би ще приближатъ доста много нейния край.

Задържането на италианцитѣ на албанския фронтъ и устѣхитѣ на англичанитѣ по бойнитѣ полета въ северна и източна Африка насърчиха Лондонъ да действува за образуване на Балкански фронтъ съ надежда да се разпрѣснатъ и разслабятъ германскитѣ сили или дори да се приближатъ действията имъ до чувствителни за Съветска Русия пунктове, кждего би могълъ — по очаквания на английското правителство — да избухне и нѣкакъвъ конфликтъ между Германия и Русия — една друга надежда, на която Англия, изглежда, много разчита.

Влизането на България въ системата на Тройния пактъ и дохождането на германски войски по българскитѣ граници съ Гърция и Турция озадачи авантюристично настроенитѣ срдѣ въ балканскитѣ страни, които бѣха готови да играятъ играта на Англия и ние бѣхме, почти въ

надвечерието на едно здраво успокояване на Балканския полуостровъ подъ покровителството на германската сила. Сгана това, което и най-свободнитѣ сѣ предвзети идеи хора не биха могли да допуснатъ само единъ месецъ преди това; Югославия, крепостта на Англия и Франция на Балканитѣ отъ 1918 година насамъ, се съгласи да сложи подписа си подъ документа, съ който тя доброволно се присъединяваше къмъ силитѣ отъ Окъта и минаваше въ тѣхния лагеръ, осуетявайки по тоя начинъ всѣка възможностъ за Англия да раздухва пожаръ на Балканитѣ и обезпечавайки, въ сжщото време, на Германия възможностъ за лесно и бързо отстраняване на Англия и на влиянието ѝ и отъ тая малка частъ на Европа, дѣто тя стоеше още чрезъ съюзницата си Гърция. Минаването на Югославия на страната на противницитѣ на Англия бѣ единъ голѣмъ успѣхъ за Германия, както въ военно, тъй и въ морално отношение. Не напразно германскитѣ и италианскитѣ печатъ оприличаха това голѣмо политическо събитие на погрома при Дюнкеркъ.

Но Балканитѣ нѣмаше да бждатъ достойни за от давна известното имъ въ политическия свѣтъ реноме на страна гдето могатъ винаги да се очакватъ най-невероятни изненади, ако всичко бѣ минало въ случая така, както се начерта съ присъединяването на Югославия къмъ Тристранния пактъ. Само единъ день следъ подписването на документа за това присъединяване въ Бѣлградъ вече не съществуваха като отговорни политически фактори, нито министритѣ, подписали споразумението, нито останали

литъ имъ колеги, нито регентитъ, начело съ князъ Павелъ. Единъ превратъ веднага промѣни цѣлия обликъ на управлението на Югославия. Преди, именно — преди сѣда е станалъ пълнолѣтенъ — кралътъ на Югославия Петъръ втори взе кралската властъ въ ръцетъ си а политическото ръководство на страната бѣ взето отъ военнитъ, които извършиха преврата въ името, както официално се заяви, на спасяването на националната честъ и на независимостта на Югославия.

Макаръ първитъ дѣти на правителството на председателя му генералъ Симовичъ, следъ извършването на промѣната, да бѣха, че тя е станала за запазване на реда въ страната и на мира вънъ отъ нея и прѣ все, че въ тази първа и пълна декларация нищо не се казаше за това, дали новото югославско правителство ще изпълни постѣтъ отъ предшестващото го правителство задължения чрезъ присъединяването на Югославия къмъ системата на Тройния пактъ, за всички бѣ ясно — също, ако не и повече, — и на германцитъ, че главната, а може да се каже единствената побуда за извършването на държавния превратъ е било желанието Югославия да изпълни изпълнението на задълженията, по които тя въ Виена съ присъединяването ѝ къмъ групата на сили Осъта — изобщо: да не става съюзица на тия сили, а да се запази въ най-лошъ случай пълненъ неутралитетъ спрямо воящиѣ.

Противогерманскиятъ духъ, който бѣ продукувалъ извършването на преврата пролича още първия денъ следъ промѣната: и роднитъ манифестации въ Бѣлградъ и въ нѣкои още други градове на Сърбия, станали въ честъ на младия Кралъ и за възхвала на дѣлото на извършителитъ на преврата, минаха при една атмосфера на крайно напрегнато националистическо въодушевление, изразъ на облекчение, задето бѣ стхвърленъ отъ потиснатата сръбска душа воденичния камъкъ на поетото предъ силитъ отъ Осъта задължение. Редицата пъкъ случаи на изстъпления надъ германци, извършени следъ преврата въ Югославия дадоха и неровержими доказателства, че тоя превратъ е плодъ на единъ кипещъ въ Югославия, който има въ основата си омразата къмъ Осъта и чувство за "противоостое" на срѣщу имъ.

За силитъ отъ Осъта и по специално за Германия бѣ отъ особена важностъ да се разбере къде сѣси новото управление на Югославия и какво е отношението му къмъ Тройния пактъ и къмъ движението на германската машина, която вече се бѣ задежила на юго-изтока. Оказаше се декларация на правителството отъ Бѣлградъ по тоя въпросъ. Декларацията, обаче, се забави между друго и поради това, че д-ръ Мачекъ, видниятъ и за сега най-видния представител на Хърватско, не си бѣ далъ още съгласието си да участвува въ новото правителство, при все че името му личеше между имената на министритъ отъ кабинета на генералъ Симовичъ още при първото обявяване на състава на правителството, произлѣзло отъ срѣдитъ, извършили преврата. Това обстоятелство, дори само то, бѣ достатъчно за Германия да я накара да почака, за да види въ каква посока ще е развитието отношенията между сърби и хървати — отношения, за които въ случая би било оправдателно да се предполага, че биха се изразили въ едно по голѣмо разногласие, по голѣма отдалеченостъ между сърби и хървати като се знае, че последнитъ не сж сподѣляли всички схващания на Бѣлградъ по важни за Югославия международни въпроси и че хърватитъ не сж пропущали въ миналото благоприятни

случаи да си осигурятъ все по-широки свободи и по-голъма независимостъ — като национално културна общностъ — отъ дразнещото ги сръбско господство. Още повече, като се знае че една частъ, отъ хърватитъ живѣятъ съ очакването единъ денъ да видятъ страната си напълно самостоятелна, отъ жзната отъ останалата частъ на Югославия — като отдѣлна хърватска държава.

Въ много замѣгленото отъ преврата полсжение, обаче, все не можеше да се разясни Преговоритъ между Бѣлградъ и Загребъ продъ жаваха безъ да се даватъ възможностъ да се разбере на каква основа се водятъ, кога ще свършатъ и какъвъ край ще иматъ. Въ това време Бѣлградъ непрекъснато изпращаше бѣзи и реждания за мобилизиране на тѣхъ набори и за мобилизиране на увеличаванитъ се войски. Сжщо и Англия, изглеждала и пренасяща значителни войскови части отъ Северна Африка изолзуваха този пауза за прехвърляне и настаняване на нови английски войски по гръцкитъ остроги въ Бѣло море и въ самата Гърция. А въ Югославия, макаръ и формално неохвърлила задълженията си, поети съ подписването на прѣтскалата присъединяване къмъ Тройния пактъ, противогерманскитъ настроения започнаха да се ширятъ още повече и да се нагорешаватъ до все по-високи градуси, въротно и поради засилената въравееностулно получаване на морална и особено на материална помощъ отъ страна на Англия и на Америка. Тая въраше дѣе била по-ръжана и засиленъ у новитъ управници и всрѣдъ сръбскитъ срѣи отъ присѣствитието и отъ отношението по Гърция и Турция на английския министъръ на външнитъ работи г. Изънъ и на началника на щаба на английскитъ войски отъ цѣлата английска империя генералъ Дилъ, за които се предполога съ голѣма върностъ че сж имали вече срѣщи съ новитъ сръбски управници.

Това, разбира се, не бѣ отъ естество да укрепи германското търпение. Берлинъ даде да се разбере, че това негово търпение има край и наистина като чели откъмъ Югославия дойде едно събитие, което даде храна за още малко търпение: официално се оповести, че хърватско сръбскитъ отношения сж се вече изяснили съ применето на г. Мачекъ да участвува, като подпрѣседателъ на министертвния съветъ въ правителството, председателствувано отъ генералъ Симовичъ и изразяващо крайно националистични тежнения.

Сега трѣбваше да се види, какво ще каже това правителство по присъединяването на Югославия къмъ Осъта. То нѣмаше вече опадания да отлага тъй примѣрно очакваната отъ всички негова декларация по тоя въпросъ — декларация, отъ която зависѣше дали да загърмятъ германскитъ отъ яди по югославскитъ граници или да се отстрани по миренъ начинъ всѣко затруднение, което би могло да произлѣже отъ страна на Югославия срещу германския общъ походъ на югъ и югоизтокъ.

Тази декларация, обаче, и следъ решението на г. Мачекъ да участвува въ новото югославско правителство не бѣ направена и това бѣ вече указание, редомъ съ други признаци, като противогерманскитъ манифестации и общата югославска мобилизация, че Бѣлградъ само продълчава за зигзачи и да печели време за да се приготви по-добре за посрещане на германския ударъ.

Германия, която особено въ тая война позна голѣмото значение на вземането на почина въ свои ръце, не можеше да дава съ бездѣйствието си спрямо Югославия козове въ играта на Бѣлградъ и взе последното решение,

ИЛИНДЕНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ

СКРЪБНА ВЕСТЬ

Ръководното тѣло на Илинденската организация съ голѣма скръбъ съобщава, че преданиятъ, безпримѣрниятъ родолюбецъ и многозаслужилъ на родната ни кауза

ДИМИТЪРЪ ЛЯПОВЪ ГУРИНЪ

роденъ въ с. Бобище, Костурско въ своята 70 годишна възраст
почина скоропостижно на 17 т. м. рано сутринта.

Оплаквайки неочакваната кончина на своя съратникъ, който бѣ насочилъ всичката си енергия и пламенна любовъ къмъ земята, която бѣ го родила и служи беззаветно презъ цѣлия свой животъ, организацията покани своитѣ членове да му дадатъ своята последна починъ.

Опѣлото му се извърши на 19 т. м. въ 3. ч. следъ обѣдъ въ черквата „св. Недѣля“, кждето бѣха изложени останкитѣ му.

София, 18. II. 1941.

Отъ Ръководното тѣло на Илинденската организаци

Културно-Просвѣтно Благотворително Дружество „ИЛИНДЕНЬ“ — Варна

Скръбна вестъ

Почина нашия родолюбивъ и редовенъ членъ на Илинденската организация

Георги Серафимовъ Димовъ

роденъ презъ май 1870 год. въ с. Маврово, (Гостиварско)

Тжжейки за кончината на дружествения ни съратникъ, който винаги бѣ отзивчивъ и съ своята благотворителностъ къмъ Родината си, поканихме нашитѣ членове да придружатъ тлѣнитѣ му останки до вѣчното жилище.

Опѣлото му се извърши на 6. III. — четвъртъкъ въ 2 часа сл. обѣдъ въ съборния храмъ „Успѣние Пр. Богородица“.

Богъ да упокои душата му.

Варна, 6. III. 1941 г.

Отъ Настоятелството на Д-во „Илинденъ“

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
1. Молитва на Илинденеца — отъ К. Хр.	1
2. † Димитъръ Ляповъ Гуринъ — отъ Велко Думевъ	1
3. Крушовската „Баба Тонка“ — Баба Пара Матева Гърдановска — отъ Капитанъ Г. П. Ацевъ	3
4. Презъ Илинденското възстание — отъ Хр. Настевъ	5
5. Последнитъ дни на възстанието въ Охридско — отъ А. Е. Кецкаровъ	9
6. Ще дойдемъ ний! — отъ Ружа Мелети . . .	11
7. Юнаци — отъ Любомиръ Бобевски	12
8. Бешикъ гьолъ — отъ Владимиръ А. Карминовъ	13
9. Положението	14

SOMMAIRE

	Стр.
1. La prière d'un Ilindénèn — par C. Ch.	1
2. Dimitre Liapoff-Gourin — par V. Doumeff . . .	1
3. La „Baba Tonka“ de Krouchovo — par P. Atzeff	3
4. Pendant l'insurrection d'Ilinden — par Chr. Nasteff	5
5. Les derniers jour de l'insurrection dans les endroits de Ochrida — par A. E. Ketzkaroff	9
6. Poésie — par Rouja Méléty	11
7. Poésie — par L. Bobevsky	12
8. Le laque Béchik — par Vl. A. Karaminoff . . .	13
9. La situation	14